

CONSECINȚE POLITICE ALE RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ ASUPRA LUPTEI DE ELIBERARE NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR TRANSILVĂENI

de MIRCEA GHERMAN

Cucerirea independenței de stat a României a marcat începutul unei noi etape în luptele pentru desăvîrșirea unității naționale. Cîștigîndu-și prin forțe proprii suveranitatea de stat, România a dat un nou impuls luptelor de eliberare națională a românilor aflați sub ocupația străină¹. Românii transilvăneni vedeau în războiul pentru independență începutul procesului de emancipare și de afirmare în politica europeană a tuturor românilor, întîiul pas hotărît spre realizarea Unirii în a cărei înlăptuire începuseră să creadă².

Conflictul oriental, ale cărui premise se sprijineau pe principiul formării statelor naționale și al luptelor de emancipare a popoarelor aflate sub dominație străină, a trezit de la început un mare interes și la românii transilvăneni, care au văzut deschizîndu-se nu numai calea spre independență a fraților de peste Carpați dar și propria lor eliberare politică și socială. Unitatea națională a tuturor românilor înceta de a mai fi revendicarea unui popor, ea se încadra în programul general susținut solidar de popoarele Europei și care va da acestei epoci numele de „secolul naționalităților”.

Gazeta Transilvaniei de la Brașov, care prin obiectivitatea și consecvența sa în susținerea adevăratelor interese ale românilor, se bucura de un mare prestigiu și autoritate, participă de la începutul conflictului oriental la desbateri, scoțînd în relief atît temeiurile dreptului la suveranitate și unitate al românilor de pretutindeni, cît și caracterul comun al tuturor autocrațiilor imperialiste, împilatoare ale naționalităților³. În paginile sale sînt comentate amplu evenimentele care vor genera o stare de spirit plină de elan patriotic. Astfel apar inițiative și acțiuni noi în lupta de emancipare politică a românilor din Imperiul Austro-Ungar, consecință a istoricului act al cuceririi independenței României.

*

Încă de la începutul anului 1876, autoritățile constată în opinia publică transilvăneană existența speranței că sprijinul acordat de Rusia luptei pentru

¹ N. Adăniloae și I. Gh. Cupșa, *Războiul pentru independență națională a României 1877—1878*, Buc. 1967, p. 101

² Valeriu L. Bologa, *Ajutorul românilor ardeleni pentru războiul de independență*, Sibiu, 1941 p. 3.

³ Vezi: M. Gherman, *Conflictul oriental ... în prezentul volum*.

independență a popoarelor din Europa sud-estică, va avea drept consecință unirea Transilvaniei cu România realizată cu ajutorul statului rus⁴. Faptul este confirmat într-o corespondență datată 28.II.1876, în care episcopul Lugojului constată „din unele expresiuni ale foilor noastre politice mai de frunte” că „în poporul nostru de rînd s-ar lăți faima că la primăvara venitoare Transilvania cu ajutorul guvernului rusesc are să fie adneșată către România”⁵. În cursul anului 1877, această stare de spirit se va amplifica provocînd reacția claselor dominante și a presei din Ungaria, exponenți ai curentului filo-turc. Evident că poziția și ripostele din ce în ce mai curajoase ale Gazetei Transilvaniei⁶ și a celorlalte organe de presă românești din Transilvania, nu era de natură a liniști lucrurile, din contră între personalitățile politice maghiare încep să circule știri tot mai insistente despre iminente atacuri ale armatei române, uneori precizîndu-se chiar că punctul de trecere va fi Vîrciorova⁷. În cadrul aceleiași perioade mai este semnalat și „planul de cucerire a Transilvaniei” de către armata română, întocmit de Axente Sever⁸.

Conjunctura politică, la rîndu-i, a determinat mari confuzii și o lipsă de orientare în sinul claselor dominante maghiare din Transilvania, în timp ce pentru români linia politică era clară. Astfel, o corespondență diplomatică austriacă din 9./VIII. 1877 informează că în Transilvania se discută că „a venit în sfîrșit vremea ca această țară rău administrată de Ungaria să fie repusă în dreptul ei”, înțelegînd prin aceasta desființarea sistemului dualist și a guvernării maghiare care „și-au pierdut rațiunea și puterea” iar Viena „nu ar trebui să guverneze Transilvania prin intermediul Pestei”. În continuare însă, corespondența menționează o știre primită de la Gh. Bariț care, referindu-se la „aristocrații maghiari din Transilvania”, reproduce punctul lor de vedere publicat în ziarul clujean „*Ebredés*”, în care se acuză guvernul de la Pesta de o proastă administrație și „ruină”, dezaprobindu-se chiar și unirea Transilvaniei cu Ungaria. În opoziție însă este reprodușă o altă știre, parvenită tot de la Gh. Bariț, în care se spune că „Românii sînt hotărîți să nu cedeze pînă ce afirmațiile conținute în rescriptele din iulie 1863 nu vor fi îndeplinite”⁹.

Fișec, victoriile armatelor române vor face să crească încrederea transilvănenilor în viitor, și căderea Plevnei este așteptată cu convingerea că „atunci armata română se va întoarce spre a cuprinde Ardealul”¹⁰. Vestea căderii Plevnei va provoca explozii de bucurie și manifestări fâțișe nu numai în Transilvania, dar și în rîndul românilor din Ungaria. Astfel, studenții români din Budapesta telegrafiază primului ministru român. Brătianu, exprimîndu-și

⁴ L. Maior, *Contribuții documentare la eoul războiului de independență în Transilvania*, în Studia universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia, Fasc. 1 Cluj 1973 p. 80

⁵ *Ibidem*

⁶ În duelul pe care îl susține Gazeta Transilvaniei cu presa turcofilă maghiară și austriacă, ajunge să spună pe față că armata română „poate porni către Transilvania” din proprie inițiativă. Vezi: M. Gherman, *Op. cit.*

⁷ Vladimir Diculescu *Războiul pentru cucerirea independenței României — prilej de manifestare a unității de conștiință națională la românii din Transilvania și Banat*, în Studii și articole de istorie, XII, Buc. 1968 p. 26.

⁸ *Ibidem*

⁹ Arhivele Statului București, Microfilme Austria, rola 175 cadrele 23—25;

¹⁰ Sextil Pușcariu, *Răsunetul războiului de independență în Ardeal*, în Războiul neamului 1877—1878, Buc. 1927, p. 196

sentimentele de mândrie națională și speranța să „răsară din toată independența patriei române și mărirea neamului nostru”¹¹. La Brașov, toți românii serbează victoria cu iluzinații, rachete aruncate de pe Timpa și o mare întrunire la restaurantul supranumit „Cartierul general de la Grivița”¹², iar la Blaj, în cîntecși veselie, studenții își proclamau crezul lor că din „România independentă acum, în curînd se va naște România Mare”¹³.

Desigur că autoritățile maghiare, cît și cancelaria imperială, se găseau în fața unei conjuncturi nefavorabile, datorită căreia pericolul de a pierde Transilvania devenise acut. Contele Andrassy, referindu-se la Transilvania și România, a dat o lucidă și cinică declarație spunînd „voi o vreți, noi n-o putem da. Chestiunea se va rezolva atunci cînd o veți putea lua. Noi, cît putem, o ținem”¹⁴. Conformîndu-se acestui principiu, Imperiul habsburgic va duce în tot timpul conflictului oriental o politică de rezervă, împinsă uneori pînă la duplicitate față de România. În timp ce cercurile maghiare turcofile vor încerca acțiuni nesăbuite și riscante, guvernul de la Budapesta, aflat într-o poziție mult mai dificilă (între obligația de a respecta linia impusă de cancelaria imperială și agitațiile tot mai vehemente ale propriilor sale elemente „turcofile”) se va ascunde sub masca legalității și a respectării principiilor neutralității. În realitate, măsurile luate au fost îndreptate numai împotriva românilor. În același context o intensă activitate de spionaj a fost dusă, prin agenți austro-ungari, în România. Faptul este confirmat în corespondența agenților diplomatiei austro-ungari din România, care raportează în luna iunie 1877 că „zilnic, indivizi suspecti de spionaj sînt arestați de autoritățile militare imperiale rusești”¹⁵. Rapoartele relatează, în continuare, intervențiile vice-consulului austro-ungar din Ploiești, care obține eliberarea celor arestați, cu condiția expulzării acestora peste graniță, la Brașov, via Timișul de Sus¹⁶. Despre un spion „prins, judecat și împușcat la Ploiești” relatează și *Gazeta Transilvaniei*¹⁷.

Teama autorităților maghiare va determina și luarea de măsuri speciale de supraveghere a granițelor, în eventualitatea acțiunilor de spionaj ale României¹⁸.

Măsuri au fost luate de către autoritățile maghiare și împotriva acțiunilor de solidarizare a românilor transilvăneni cu cauza fraților de peste Carpați. Este cunoscută încercarea de a anihila activitatea comitetelor pentru ajutoarea românilor răniți și riposta dirză a românilor, în fruntea cărora s-au aflat și patrioți brașoveni¹⁹. Cu acest prilej, aceștia își reafirmă poziția publicînd un nou „Apel la români”, în care consideră că datoria lor este de „... a veni în ajutorul acelor care au căzut pentru gloria și viitorul neamului românesc ...

¹¹ *Idem* p. 210

¹² *Gazeta Transilvaniei* nr. 94 din 1/13.XII.1877.

¹³ Sextil Pușcariu, *Op. cit.* p. 211

¹⁴ *Idem* p. 194

¹⁵ Arhivele Statului București, Microfilme Austria, rola 175 cadrele 441—447.

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ *Gazeta Transilvaniei* nr. 44 din 9/21 VI 1877

¹⁸ Arhivele Statului București, Microfilme Austria, Rola 175 cadrele 19—20

¹⁹ Vezi: Șt. Suciu, *Contribuția Brașovului la sprijinirea războiului pentru independența României*, în prezentul volum; Sextil Pușcariu, *Op. cit.*; Valeriu L. Bologa, *Op. cit.*; V. Dicuțescu *Op. cit.*

noi cei mai de aproape ai lor, noi, asupra cărora încă s-au răsfrînt razele bine-făcătoare ale victoriei lor ...”²⁰

Numeroși voluntari cari trec acum Carpații, pentru a se înrola în armata română²¹, vor suferi, la reîntoarcerea de pe front, persecuțiile autorităților²². Problema voluntarilor ajunge pînă la Cancelaria Imperială. Într-un protest al ministrului de externe, Andrassy, se cere extrădarea a 6 voluntari plecați din Făgăraș, asigurînd pe agentul român la Viena, Ion Bălăceanu că aceștia nu vor fi pedepsiți²³. Ministrul de externe român, Mihail Kogălniceanu, în răspunsul său — încă una din numeroasele pagini care îi dau dreptul de a fi citat între primii diplomați ai timpului — respinge cererea de extrădare în termeni plini de demnitate²⁴. Asigurările ministrului Andrassy nu i-au ferit însă pe voluntarii români făgărășeni de la aplicarea de sancțiuni. Gazeta Transilvaniei anunță că, la 14/2 iunie 1877, procurorul din Brașov, Kenyeres, deschide „cercetare criminală” împotriva celor 6 tineri, redacția adăugînd observația că în Ungaria nimeni nu a făcut același lucru față de tinerii maghiari plecați să formeze legiuni în Turcia și nici nu a considerat că prin aceasta s-ar călca politica de neutralitate, cum pretextează autoritățile în cazul românilor²⁵. Doi din acești tineri vor fi sancționați imediat de instanța disciplinară a comisiei administrative a județului Făgăraș²⁶. Cazuri similare de represalii aplicate voluntarilor transilvăneni se mai semnalează și în continuare²⁷, ca o consecință a atitudinii de solidaritate a românilor din Austro-Ungaria cu România.

Frica generată de proporțiile pe care le luau manifestările de conștiință națională a românilor și de urmările lor politice, respectiv teama că toate aceste acțiuni conjugate ar duce pînă la urmă la dezlipirea Transilvaniei de statul ungar²⁸, au făcut ca autoritățile maghiare să atace pe cel mai vechi și redutabil adversar al politicii de desnaționalizare și susținător al drepturilor românilor, Gazeta Transilvaniei de la Brașov. Campania de presă pe care aceasta o susținea în favoarea cauzei românilor constituia, ca și în trecut, una din principalele piedici în calea politicii guvernanților de la Budapesta și Viena. Pentru a face să amuțească acest glas al românilor, un nou proces de presă va fi deschis urmărindu-se — ca și în 1850 și 1868 — desființarea ziarului. Astfel, la data de 18 mai 1877, subprefectul Brașovului cere primarului orașului să ia măsuri de respectare a legii presei, obligînd publicațiile brașovene Kronstädter Zeitung, Gazeta Transilvaniei și Cocoșul Roșu să trimită cîte un exemplar Procuraturii din Sibiu cu semnătura redactorului responsabil și a editorului²⁹.

²⁰ Gazeta Transilvaniei nr. 45 din 24/12.VI.1877

²¹ Vezi nota 18 și: L. Maior, *Op. cit.*; Paul Abrudan, *Aspecte ale sprijinului acordat de Românii din Transilvania războiului pentru cucerirea independenței de stat a României*, în Revista de Istorie, 4, Tomul 29, Aprilie 1976, p. 587—594; Arhivele Statului București, Microfilme Austria, Rola 175, cadrele 8—9, 259—261, 272—274.

²² Sextil Pușcariu, *Op. cit.* p. 203

²³ V. Netea, *La guerre d'Indépendance du peuple roumain*, în Revue roumaine d'histoire 4/1967 p. 64; *Documente privind Istoria României, Războiul pentru independență*, vol. III Buc. 1953. Doc. 800 p. 427—430.

²⁴ Documente ...Vol. III Buc. 1953 Doc. 1320 p. 709—710

²⁵ Gazeta Transilvaniei nr. 43 din 17/5.VI.1877

²⁶ P. Abrudan, *Op. cit.* p. 591; L. Maior, *Op. cit.* p. 86

²⁷ P. Abrudan, *Op. cit.* p. 591; Șt. Suciu, *Op. cit.*

²⁸ V. Diclescu, *Op. cit.* p. 27

²⁹ Arhiva Mureșenilor nr. 5352.

Scopul urmărit se desvăluie în scurt timp, Procuratura din Sibiu întocmind denunț, la 21 iunie 1877, urmat la 16 iulie 1877 de înaintarea acuzației penale³⁰, care deschide cercetările. La 17 iulie 1877, judecătorul de instrucție din Sibiu citează pe Iacob Mureșianu pentru ziua de 24 iulie 1877, la Sibiu, pentru cercetări³¹. Acuzația se referea la încălcarea paragrafului 65 al Codului Penal pentru „crima de tulburare a liniștii publice” comisă de Iacob Mureșianu, redactor responsabil și proprietar, prin publicarea în *Gazeta Transilvaniei* a două articole, menționându-se pasagiile „incriminate”³². Documentele păstrate în Arhiva Mureșenilor din Brașov ne duc la concluzia că teama autorităților de a nu obține rezultatul scontat, desființarea *Gazetei Transilvaniei*, a dus la extinderea investigațiilor și asupra altor articole. Astfel, se va ajunge la deschiderea unui al doilea proces în care acuzatul principal este tot Iacob Mureșianu, ca editor-redactor, răspunzător pentru 5 articole căruia însă acum i se alătură ca acuzat și Gh. Bariț, pentru un articol. Condamnarea lui Iacob Mureșianu și, implicit, suspendarea apariției *Gazetei* apărea astfel mai mult ca sigură. Mai mult, prin implicarea în proces a lui Gh. Bariț, autoritățile căutau să înlăture și pericolul ca acesta să poată prelua redacția în continuare. Ar fi fost o repetare a experienței de după revoluția din 1848, când Gh. Bariț a fost suspendat ca redactor al gazetei, dar intervenția salutară a lui Iacob Mureșianu, care imediat a cerut autorizația de redactare pe numele său, a salvat ziarul³³. Brașovenii sesizează aceste intenții și își iau măsuri încă în timpul cercetărilor. La data de 20 iulie 1877, Iacob Mureșianu face cunoscut Comitetului Suprem al Comitatului Brașovului, Iuliu Szentivanyi că, trebuind să urmeze cu cură medicală, predă „interimistic” redacția *Gazetei Transilvaniei* fiului său dr. Aurel Mureșianu³⁴. Continuitatea *Gazetei Transilvaniei* era astfel asigurată și prin dr. Aurel Mureșianu o nouă personalitate se va ridica din Brașov, afirmându-se în rîndurile conducătorilor politici ai românilor transilvăneni. Autoritățile însă — urmărind doar pe veteranii Iacob Mureșianu și Gh. Bariț — nu sesizează manevra și continuă instrucția cazului deschizînd cele două procese.

La 22 octombrie 1877, prin actul de acuzare nr. 3333/1877, Procuratura din Sibiu dă în judecată pe Iacob Mureșianu ca proprietar și redactor responsabil al *Gazetei Transilvaniei*, pentru conținutul articolelor „România” din nr. 44 alineatul 4 de la „să punem însă” pînă la „veșnica pomenire” și „Brașov la 30 iunie” alin. 4 de la „ori de cît de mult” și pînă la „Carpați și Balcani”. Tribunalul din Sibiu fixează pentru dezbateri data de 12 februarie 1878³⁵.

În ziua următoare, 23 octombrie 1877, se deschide și cel de al doilea proces cu actul de acuzare nr. 3334/1877 prin care sînt acuzați Iacob Mureșianu, pentru articolele „Cristos a înviat” din nr. 24, „Brașov în 2 iunie” din nr. 39, „Brașov în 6 iunie”, „Rezbelul” și „Solnoc-Dobica” din nr. 40 și Gheorghe

³⁰ Arhiva Mureșenilor nr. 5346.

³¹ Arhiva Mureșenilor nr. 5344.

³² Arhiva Mureșenilor nr. 5346.

³³ Mircea Gherman, *Date și fapte privind activitatea lui Iacob Mureșianu la Gazeta Transilvaniei (1838–1877)*, în „130 de ani de la apariția *Gazetei de Transilvania*” sub redacția Mircea Băltescu, Brașov 1969 pp. 77–78.

³⁴ Arhiva Mureșenilor nr. 6440.

³⁵ Arhiva Mureșenilor nr. 5346.

Barîț pentru articolul „Spre folosul românilor răniți” din nr. 39, Tribunalul Sibiu fixînd pentru dezbateri data de 26 februarie 1878. În acest act se mai face mențiunea și despre faptul că la anchetă Iacob Mureșianu „și-a asumat toată răspunderea pentru articolele instigatoare și nu i-a numit pe autorii anonimi”, dar apoi fiind audiat Gh. Barîț, „recunoaște că el este autorul articolului Spre folosul românilor răniți ... și își asumă răspunderea”³⁶, exemplu de conduită morală, conștiință și mîndrie patriotică. De fapt, din cele șapte articole, pentru care urma să fie judecat Iacob Mureșianu, șase erau scrise de el, excepție făcînd doar cel intitulat „Solnoc-Dobica”, din nr. 40, semnat „Cunctator”, pseudonim sub care se ascundea un autor al cărui nume însă nu l-a dezvăluit. „Capul de acuză” îl constituia articolul său „Cristos a înviat” din nr. 24, care, din acest motiv, este dat de procuror și în traducerea maghiară. Articolul constituie una din cele mai reprezentative pagini din activitatea publicistică și politică a lui Iacob Mureșianu și care, totodată, marchează punctul culminant al campaniei de presă a Gazetei Transilvaniei în favoarea cauzei independenței române³⁷.

Era, din nou, un moment greu pentru cei doi „veterani luptători de la tribuna gazetei”. Emoționantă, dar și semnificativă pentru starea de spirit care domnea atunci în rîndurile românilor transilvăneni, este reacția lor în fața acestor evenimente, exprimată de Gh. Barîț într-o scrisoare la 1 iulie 1877 în care îi spune lui Iacob Mureșianu: „Domnule și frate ... eu lucru acum cu plăcere atît mai mare, cu cît văd că lamura națiunii se adună iarăși în jurul nostru”³⁸.

Gazeta Transilvaniei aduce la cunoștința publicului la începutul lunii ianuarie 1878 cele două procese de presă reproducînd actul de acuzare, dar fără alte comentarii³⁹. Era un avertisment dat autorităților cărora acum, în noua conjunctură politică europeană, cînd victoria definitivă asupra turcilor era un fapt ca și împlinit, desigur că nu le convenea deschiderea unei probleme care ar fi declanșat o nouă campanie de presă și reacții ale opiniei publice. Brașovenii sesizează situația și Iacob Mureșianu înaintează Judecătoria Sibiu o cerere de amîinare a proceselor, pe motiv de boală⁴⁰, însoțită de un certificat medical⁴¹. Este de remarcat faptul că acest certificat, cu evident caracter formal, „de complezență”, este dat de medicul german din Brașov, dr. Michael Ziemmerman, și confirmat de medicul primar al județului Dr. Tartler, tot german. Cunoscînd simpatia de care s-a bucurat cauza independenței române în sînul comunității germane din Brașov⁴², considerăm că acestui motiv i se datorește și eliberarea certificatului.

Judecătoria din Sibiu, la 1.II.1878, amîină procesul în baza certificatului medical, „pe termen nelimitat”. Aceeași medici vor da un nou certificat la 6 mai 1878⁴² și astfel se ajunge ca la 14 octombrie 1878 procurorul să ceară

³⁶ *Ibidem*

³⁷ Vezi M. Gherman, *Conflictul oriental ...*

³⁸ Arhiva Mureșenilor nr. 917

³⁹ Gazeta Transilvaniei nr. 2 din 88/20.I.1878.

⁴⁰ Arhiva Mureșenilor nr. 6349

⁴¹ Arhiva Mureșenilor nr. 5348

⁴² Vezi: Valeriu L. Bologa *Op. cit.*; M. Băltescu și M. Tanasie, *Ecoul războiului de independență în rîndul românilor din monarhia Austro-Ungară*, în Aluta, Sf. Gheorghe 1971, pp. 295–297; Paul Abrudan, *Op. cit.* pp. 592–593.

sistarea procesului pentru Iacob Mureșianu și fixarea unui nou termen de judecată pentru Gh. Bariț⁴³, judecătoria hotărînd în acest sens la 25 octombrie 1878⁴⁴. Procesul lui Gh. Bariț se va judeca la 30 aprilie 1879, la Sibiu, și se va solda cu achitarea sa⁴⁵.

Din analiza acestor acte ale procesului, se confirmă concluzia soluției „convenabile” autorităților guvernamentale, în noile condiții politice create din iunie 1877 și pînă în toamna anului 1878. În cazul lui Iacob Mureșianu, acuzat principal, fałă de numărul mare de articole „încriminate” și gravitatea acuzației, singura soluție, care să nu știrbească autoritatea guvernamentală, era sistarea procesului. Procedura, prevăzută pentru asemenea situații în legislația austro-ungară, era retragerea acuzației, formulă adoptată de Procuratura din Sibiu la 14 octombrie 1878, care însă este nevoită a-și însuși un diagnostic agravat, pentru a se putea încadra în prevederile legale⁴⁶. În privința lui Gh. Bariț, care în articolul său „încriminat”, dădea de fapt ziarului „Kelet” din Cluj un răspuns, aspru dar drept, și ceea ce era mai important, susținînd un punct de vedere care în urma evenimentelor de un an trebuise să fie acceptat și de guvernul de la Budapesta, achitarea, survenită la aproape doi ani de la intentarea procesului, devenea o măsură „tolerabilă”⁴⁷.

Astfel, procesele de presă ale Gazetei Transilvaniei au căpătat semnificația unor noi victorii repurtate de românii transilvăneni în luptele pe care le-au dus pentru propria lor emancipare politică și alături de frații lor de peste Carpați, în cucerirea independenței României.

Dar și alte procese mai sînt înscenate românilor transilvăneni în aceeași perioadă, înșite de acte de violență și persecuții. În luna octombrie 1877 apar în fața curții cu juri din Sibiu, Nicolae F. Negruțiu, redactorul broșurii lunare „Cărțile sătenului român” și F. Wolf directorul tipografiei și editor, acuzați de publicarea în „cartea șasea” a unui articol considerat ca o „provocare la tulburare”⁴⁷. Gazeta Transilvaniei relatează pe larg dezbaterile care s-au încheiat cu un verdict de achitare la care, desigur, a contribuit mult componența juriului format în totalitate din germani⁴⁸.

În trei numere consecutive, Gazeta Transilvaniei⁴⁹ publică începînd cu 5 noiembrie (24 oct.) 1877 o corespondență trimisă din Deva de către Francisc Hosu-Longhin, în care acesta relatează desfășurarea procesului intentat lui, la 29.IX.1876, pentru delictul de „agitație”. Francisc Hosu-Loghin era acuzat pentru unele afirmații publice de simpatie cu lupta poporului sîrb și „că nu peste mult timp va sosi iarăși era (vremea n.n.) anului 1848 ...” precum și de „secretă legătură și cînțelegere cu mai mulți membri singuratici ai unor renumite societăți oprite”⁵⁰. Casa îi este percheziționată și este cerută

⁴³ Arhiva Mureșenilor nr. 5351

⁴⁴ *Ibidem*

⁴⁵ *Dare de seamă asupra procesului politic de presă a D-lui George Barițiu*, Sibiu, 1879.

⁴⁶ Edificatoare. În această privință sînt cele trei diagnostice succesive: la 26 ianuarie 1878, extenuare; la 6 mai 1878, extenuare cu forme epileptice; la 27 septembrie 1878, alienație mintală. Vezi și nota de la documentul nr. 168, pag. 298.

⁴⁷ Gazeta Transilvaniei nr. 83 din 4.XI/23.X.1877

⁴⁸ *Ibidem*

⁴⁹ Gazeta Transilvaniei nr. 85, 86, 87 din 11.XI/30.X, 15/3.XI, 18/6.XI.1877

⁵⁰ *Ibidem*

arestarea preventivă, dar cercetările întreprinse nu reușesc să strângă probe concrete legale, astfel că procesul este sistat ⁵¹.

În actele acestor două procese mai aflăm și unele amănunte semnificative asupra pozițiilor pe care se situau părțile: în pledoaria sa, avocatul german Arz de Straussenburg îl apără pe Nicolae F. Negruțiu de acuza unor afirmații disprețuitoare la adresa clasei conducătoare maghiare, spunind că „autorul articolului ca aparținător al unei națiuni democratice, cum este națiunea română, nu este cu aceeași devoțiune către magnati” ⁵²; Francisc Hosu-Longhin este caracterizat, în certificatul dat de subprefectul din Deva, drept „un tânăr român fanatic, plin de idei adevărat daco-românești”, căruia la percheziția făcută i-au fost confiscate și câteva „poezii revoluționare ale lui Petofi, cele din anii 1848, scrise contra dinastiei și a tronului” ⁵³.

Lui Visarion Roman, ca editor, și Ion Lapedatu, redactor, li se interzice tipărirea revistei literar-culturale „Albina Daciei” pe motivul că cuvântul Dacia „este scos dintr-un lexicon vrășmaș statului” ⁵⁴; la Cluj, o manifestație a maghiarilor turcofili va duce la spargerea ferestrelor la casele românilor care nu au vrut să participe ⁵⁵, iar la Oradea este atacată casa avocatului Dezideriu Borboea căruia, după cum spune el în corespondența trimisă *Gazetei Transilvaniei*, „i se impută de crimă [faptul de] a oferi obolul aceluia care e carne din carnea noastră” ⁵⁶ (subscrierea la ajutorarea românilor răniți).

Agitațiile turcofililor maghiari nu s-au limitat însă numai la acest fel de manifestări. Convinși că guvernul maghiar duce o politică prea aservită Vienei, ei își asumă misiunea de a acționa în numele a ceea ce considerau a fi voința și interesul poporului maghiar. Astfel, s-au descoperit în timpul conflictului oriental conspirații care urmăreau să susțină Turcia prin intervenții armate. Cu ocazia unei percheziții făcute acasă la un anume Victor D'Equevilley din Viena — al cărui tată fusese consul spaniol la București — se găsesc arme și două scrisori datate din 2 și 7 februarie 1877 în care se vorbea de planul unei expediții militare în Moldova ⁵⁷. Tot poliția vieneză află despre întruniri la hotelul Metropol din Viena ale unui grup format din Midhat Pașa, contele Platter președintele emigrației polone, Johnston Buttler, deputat englez, lord Dengbih, contele Berg și generalul Klapka, care organiza manifestații turcofile în Ungaria ⁵⁸. Cercul însă se lărgeste, cuprinzând și pe emisarii trimiși de Turcia în Ungaria pentru a forma o legiune de voluntari unguri. În fața evenimentelor, conspiratorii hotărâsc ca eforturile lor să fie canalizate spre o acțiune directă pornind din Transilvania de sud-est, spre România, prin organizarea unei legiuni secuiești, obiectiv cu care este însărcinat Gábor Ugron, fost luptător în armata lui Garibaldi, armele urmînd a fi furnizate de la centru și contîndu-se, în special, pe ajutor englez ⁵⁹. Această agitație, însoțită de

⁵¹ *Ibidem*

⁵² *Gazeta Transilvaniei* nr. 83 din 4.XI/23.X.1877

⁵³ *Gazeta Transilvaniei* nr. 87 din 18/6.XI.1877

⁵⁴ *Gazeta Transilvaniei* nr. 61 din 19/7. VIII.1877

⁵⁵ *Gazeta Transilvaniei* nr. 71 din 23/11.IX.1877

⁵⁶ *Gazeta Transilvaniei* nr. 75 din 7.X/25.IX.1877

⁵⁷ I. Mînea, *Manifestații politice ungurești și războiul româno-ruso-turc din 1877-1878, în Cercetări istorice*, Anul IV 1928 nr. 2 Iași 1928, p. 113.

⁵⁸ *Idem* p. 112

⁵⁹ *Ibidem*

teama permanentă a autorităților de eventualitatea unei mișcări a românilor îndreptată spre alipirea Transilvaniei la România, au dus la răspîndirea unor svonuri tendențioase, menite a justifica măsurile speciale de pază, supraveghere și spionaj.

Astfel, preotul român Alexe Verzea din Săcele, lângă Brașov, este acuzat de trafic de arme — lănci aduse în scopul înarmării românilor — pe care le-ar fi ascuns în altar. Gazeta Transilvaniei înserează știrea⁶⁰, dar, totodată, dă și replica cuvenită adresîndu-se premierului maghiar Tisza care, dînd curs informațiilor furnizate de „spionii domniei sale ...”, a făcut un lucru imprudent care este merit mai mult să stîrnească decît să potolească îngrijorarea⁶¹. În numerele următoare, este arătat adevăratul aspect al agitațiilor din secuime, care se datorau agenților ce urmăreau recrutarea de voluntari pentru legiunea turcă, difuzînd peste tot proclamația colonelului Csutak, care se autointitula „comandant suprem al legiunii turco-ungurești”, dar despre care Gazeta își amintește a fi „unul dintre hoherii [călăii] românilor din Comitatul Zarand 1848/9”⁶². Ca un răspuns la acuzația că în Făgăraș ar umbla agenți români, care recrutează voluntari pentru armata română, gazeta reproduce știrea că la hotelul „Vulturul Negru” din Budapesta se recrutează pentru armata otomană — fiind deja înrolați 400 tineri care urmează a se concentra la Rusciuk sub comanda colonelului Csutak⁶³. Comentariul lui Iacob Mureșianu, care redactează rubrica, este evident un răspuns la pretextul invocat, atît de Budapesta cît și de Viena, pentru măsurile luate împotriva tinerilor români care treceau Carpații pentru a se înrola în armata română⁶⁴. „Dacă recrutarea pentru turci este compatibilă cu neutralitatea monarhiei, atunci recrutarea pentru România, care dealtmînterea n-are necesitate de recruți din Transilvania, încă nu va conturba această neutralitate”⁶⁵.

Tot Gazeta Transilvaniei este cea care clarifică rolul generalului Klapka în aceste conspirații. În articolul „Sultanul în strîmtoare”⁶⁶ se arată că generalul Klapka a fost trimis de sultanul Abdul-Hamid II, ca îputernicit al său la Viena, sperînd că „Ministrul de Externe contele Andrassy îl va întîmpina ca pe unul care se bucură de o mare reputație la maghiari”⁶⁷. Dar, ajuns la Viena, generalul „a aflat toate ușile ministerului de externe încuiate”, audiența cerută fiindu-i respinsă. În continuare, gazeta relatează că generalul Klapka voia să propună un plan de intervenție a Austro-Ungariei în favoarea Turciei, cu promisiunea de a primi „drept recompensă una sau poate și două provincii turcești din cele mai frumoase”⁶⁸. Respins la Viena generalul va căuta să-și îndeplinească misiunea participînd la organizarea manifestațiilor turcofile din Ungaria și crearea legiunii secuiești. Această acțiune, cunoscută sub numele de „Complotul ungaro-secuio-turcesc” va eșua fiind descoperită de autorități

⁶⁰ Gazeta Transilvaniei nr. 39 din 3 VI/22.V.1877

⁶¹ Gazeta Transilvaniei nr. 40 din 7.VI/26.V.1877

⁶² Gazeta Transilvaniei nr. 42 din 14/2.VI.1877

⁶³ Gazeta Transilvaniei nr. 43 din 17/5.VI.1877

⁶⁴ Vezi bibliografia de la notele 21—27.

⁶⁵ Gazeta Transilvaniei nr. 43 din 17/5.VI.1877

⁶⁶ Gazeta Transilvaniei nr. 55 din 29/17.VII.1877

⁶⁷ *Ibidem*

⁶⁸ *Ibidem*

în luna septembrie 1877. Gazeta Transilvaniei va comenta pe larg cazul, insistând asupra a două aspecte: restabilirea realității privind acuzațiile aduse românilor de a fi autorii agitațiilor de la graniță și demascarea politicii dublitate, de falsă neutralitate a Ungariei⁶⁹, punind accentul pe situația dificilă a guvernului condus de Kálmán Tiszá, aflat între respectarea politicii Vienei și pierderea totală a oricărei susțineri din partea conaționalilor săi⁷⁰.

Complotul urmărea concentrarea forțelor în localitatea Brețcu, de unde legiunea trebuia să înainteze în România, spre Adjud, distrugând podul de pe Siret și singura cale ferată pe care se făceau transporturile armatei ruse, corelându-se și cu un atac turcesc la Silistra⁷¹. Potrivit știrilor publicate de ziarul clujean „Közvelmény“, reprodus de Gazeta Transilvaniei⁷², „Guvernul din București a fost acela care a descoperit mai întâi conjurația plănuită avizând despre aceasta pe ministrul de externe din Viena. Abia de la Domnul Andrassy a aflat ministerul din Budapesta ce se întâmplă la noi și apoi a luat măsuri de a împiedica complotul“⁷³.

Într-adevăr, în urma măsurilor luate, numeroase transporturi de arme sint confiscate în Țara Birsei. La începutul lunii septembrie se găsesc două lăzi cu arme înscrise drept piese de mașini, alte 100 lăzi cu arme și muniții trimise de la fabrica de arme Gasser au destinația Tg.Secuiesc, Bicsad, Brașov⁷⁴, la 24 sept. sint confiscate în Gara Brașov 24 săbii⁷⁵ și apoi alte „15 lăzi cu puști de sistem nou și câteva cu mențiunea, *destinate pentru Trei Scaune*“ și colete conținând fesuri turcești, toate trimise „din Viena Burggasse nr. 50 sub adresa Horvath în Kézdi-Vásárhely și Herman Schwartz în Covasna și Mikoujfalú“⁷⁶, tot în Brașov și Feldioara 48 lăzi cu 600 puști și 37 mii patroane [gloanțe,] în Homorod 4—500 puști și 150 săbii de cavalerie⁷⁷ etc.

Parte din complotiști sint arestați și vor fi dați în judecată, dar la 11 mai 1878 procesul este sistat în urma hotărârii împăratului Francisc-Iosif⁷⁸.

Asupra modului în care a fost descoperit și anihilat complotul sint de reținut și informațiile privind o acțiune întreprinsă de vechii tribuni români din revoluția din 1848/1849, Crainic, Axente Sever și Dumitru Moldovan, relatate de primul într-un articol publicat în ziarul „Românul“ din 8 mai 1892⁷⁹.

Cu ocazia unui drum la Brașov și Sf. Gheorghe, Crainic va lua legătura cu Axente Sever și Dumitru Moldovan la Brașov punind bazele unei acțiuni menite a contracara complotul turcofililor maghiari. Ei voiau să organizeze în regiunile Brașov, Făgăraș, Sibiu și Indioara, răscoale ale românilor care să paralizeze orice acțiune a legiunii lui Gabor Ugron. Acest plan este adus în

⁶⁹ Gazeta Transilvaniei de la nr. 74 din 4.X/22.IX. la nr. 81 din 28/16.X.1877

⁷⁰ *Ibidem*

⁷¹ I. Minea, *Op. cit.* p. 114; Gazeta Transilvaniei nr. 74 din 4.X./22.IX.1877

⁷² Gazeta Transilvaniei nr. 74 din 4. X/22.IX.1877

⁷³ *Ibidem*

⁷⁴ I. Minea *Op. cit.* p. 113

⁷⁵ Arhivele Statului Brașov, fond Primăria Brașov, acte presidiale 1877 nr. 575

⁷⁶ Gazeta Transilvaniei nr. 73 din 30/18 sept. 1877

⁷⁷ Gazeta Transilvaniei nr. 76 din 11.X/29.IX.1877

⁷⁸ I. Minea, *Op. cit.* p. 116

⁷⁹ Apud I. Minea, *Op. cit.* p. 115. Pentru datele cuprinse în lucrarea sa autorul se referă și la lucrarea lui Szádeczky Lajos, *A székely puccs 1877 ben. Székely légio szervezése az orosz—török háboruban*, Budapesta 1920.

luna septembrie 1877, de către Crainic, la cunoștința lui C. A. Rosetti la București, cerându-i totodată și armament. Rosetti este de acord cu acest plan, dar socotește necesar a-l aduce în primul rînd la cunoștința Rusiei prin Gorceakov care în fața complicațiilor care ar fi decurs din această răscoală, preferă însă o intervenție energetică la Viena ⁸⁰.

Gazeta Transilvaniei, care în această perioadă combate puternic toate încercările diversioniste ale presei turcofile maghiare, demască și pe adevărații instigatori și complici aflați între frunții vieții politice maghiare, semnatari ai manifestului generalului Klapka și anume deputați și personalități de frunte ca Érnéstin Simonyi, Ignázt Hélfy, Mauriciu Iokaj, Isidor Kaas, Ludovic Csernátöny și Bélla Lucács ⁸¹.

Datorită politicii sale duplicitare, premierul maghiar Coloman Tisza se va vedea asediat de acțiunile propriilor săi conaționali, pe care este nevoit a-i combate. „Tisza — remarcă Gazeta Transilvaniei — a cheltuit și cu ocazia asta mult din popularitatea sa; puțin a mai rămas” ⁸². Agitațiile au mers atît de departe încît, în luna decembrie 1877, manifestanții turcofilii maghiari pătrund pînă în casa premierului Tisza, care este obligat să se refugieze ⁸³. Politica lui Tisza se întorcea împotriva propriilor ei interese, elementele turcofile aducînd-o într-o poziție izolată, amenințată din toate părțile. Datorită acestor excese, și Austria, prin statutul de „neutralitate” și acordurile încheiate cu Rusia, își vedea periclitate interesele.

O foarte interesantă și competentă relatare asupra implicațiilor politice iscate de descoperirea acestui complot, legat de problema participării Serbiei la război, este redată de consulul Franței la București, Fred Debains, în raportul pe care îl înaintează la 5 octombrie 1877 ducelui Decazes, Ministrul de Externe al Franței ⁸⁴. El reproduce discuțiile purtate cu Mihail Kogălniceanu și cu baronul Jomini, ajutorul ministrului Gorceakov, reliefînd, o dată mai mult, înaltul simț politic și autoritatea diplomatului român. Kogălniceanu consideră că datorită „diversiunii sîrbe ... se teme că ungurii nu se vor mai abține și că ura lor pentru slavi, disprețul lor pentru români, să nu-i determine la ieșiri redutabile. Poziția D-lui Tisza însăși ar deveni dificilă și ascendentul său asupra compatrioților ar fi diminuat ... Președintele Consiliului (Tisza n.n.) este suspectat de prea multă docilitate în fața inspirațiilor venite de la Viena și complotul descoperit în Transilvania ar putea deveni preludivul unor agitații mult mai mari, mai ales după intrarea în campanie a Serbiei” ⁸⁵. În același sens, baronul Jomini face legătura între complotul din Transilvania și timpul petrecut de Midhat Pașa la Viena, subliniînd însă faptul că în spatele acestor acțiuni stă sprijinul larg acordat de Anglia prin intermediul lui „Buttler Johnstone, deputatul englez atît de amestecat în intrigile turcești”. În continuare, baronul Jomini face interesante considerații cu privire la politica Austro-Ungariei care în anii 1859—1862, negăsînd sprijin la Rusia în „contra revendicărilor ungurești”, a fost nevoită să accepte apoi compromisul dualist. „Rusia

⁸⁰ I. Minca *Op. cit.* p. 115, vezi și relatarea din Gazeta Transilvaniei, nota 72.

⁸¹ Gazeta Transilvaniei nr. 78 din 18/6.X.1877

⁸² Gazeta Transilvaniei nr. 74 din 4.X/22.IX.1877

⁸³ Familia din 11/23.XII.1877, apud Sextil Pușcariu *Op. cit.*, p. 191 nota 2.

⁸⁴ Arhivele Statului București, Microfilme Franța, rola 21 cadrele 286—289

⁸⁵ *Ibidem*

— consideră baronul Jomini — ar trebui să deplângă astăzi faptul de a nu fi intrat pe calea acestei alianțe, iar descoperirea complotului maghiar în Transilvania a fost un avertisment pentru cele două imperii”⁸⁶. Considerind teama și indoelile, manifestate de baronul Jomini față de atitudinea lui Andrassy și Tiszá, consulul Fred Debains apreciază poziția lui Kogălniceanu ca mult mai echitabilă, iar măsurile luate la granița cu Ungaria, pentru a se preveni orice tulburări, „hotărâte și asigurătoare”⁸⁷.

Toate aceste evenimente au dat naștere la o accentuare a temerilor cabinetelor de la Budapesta și Viena privind situația românilor din Transilvania. Legitima dorință de unire cu țara a românilor transilvăneni își găsea acum o conjunctură favorabilă, cu perspective apropiate. În opinia publică se întărește convingerea că victoriile române au deschis calea spre alipirea Transilvaniei. Chiar și presa engleză relevă la 1.X. 1877 că „dacă vreodată ungurii au bănuț că la București există intenția de a se folosi de vreo ocazie datorită unor întâmplări, spre a întruni împrăștiatele părți ale neamului moldo-vlah, într-un regat românesc, această bănuială trebuie să fie întărită prin descoperirea că românii nu sînt numai ambițioși, dar că pot fi și bravi ... Avînd în vedere că sînt mai mulți moldo-vlahi în cuprinsul dominiunilor coroanei Austro-Ungare ca în afară de ele, capacitatea militară și aspirațiile vădite ale României nu pot fi binevenite pentru oamenii de stat din Pesta și Viena”⁸⁸. La aceste realități se adăuga presupunerea că, în conjunctura dată, Rusia ar fi dispusă să susțină chiar cu armele o acțiune românească de eliberare a fraților din Transilvania. Consecința a fost luarea unor măsuri lot mai severe din partea autorităților, de supraveghere a granițelor cu România, urmărindu-se îndeaproape toate mișcările de trupe române și ruse în această zonă⁸⁹. Cursul evenimentelor politice determinate de semnarea păcii de la San Stefano, la 3.III/19.II. 1878, va aduce o nouă confuzie în interpretarea rapoartelor sosite despre mișcările de la graniță. Acestea oscilează în a considera că „între români ar domni mare îngrijorare unii nedorind altceva decît ca Ungaria să-i ia sub protecția ei”⁹⁰ și vechea teamă că „scopul concentrării armatei române este un atac împotriva Ungariei și din acest motiv în regiunile de graniță au avut loc mai multe acte ostile acesteia”⁹¹. Nesiguranta asupra intențiilor reale ale românilor, dublată de complicațiile survenite în raporturile dintre Marile Puteri aflate în preajma tratatului de pace de la Berlin, au făcut ca starea de alarmă a autorităților să crească încontinuu și deopotrivă, confuzia asupra intențiilor reale ale României. Din frecvența rapoartelor se poate deduce că această alarmă cunoaște momentul de maximă intensitate în lunile mai și iunie 1878⁹², cuprinsul lor reflectînd totala derută între „speranța” într-un conflict românor-us și frica de o acțiune militară în Transilvania.

Găsim, astfel, interpretări contradictorii ca: „sînt semne că armata română are intenția — presată de ruși — de a trece în Ungaria. Aparenta tensiune

⁸⁶ *Ibidem*

⁸⁷ *Ibidem*

⁸⁸ The Morning Post din 1.X.1877, apud Radu Rosetti, *Cîteva extrase din presa engleză 1877 — 1878*, în Anuarul Institut. de Istorie Națională, IV 1926 — 1927 pp. 384 — 385.

⁸⁹ Arhivele Statului București. Microfilme Austria, rola 175 cadrele 1155 — 1158

⁹⁰ *Idem* cadrul 1202

⁹¹ *Idem* cadrele 1219 — 1220

⁹² *Idem* cadrele 1225 — 1263, 19 rapoarte.

ce domnește între români și ruși este considerată în România ca o mască, pentru a înșela Austro-Ungaria; această presupunere este considerată întemeiată și din mai multe părți”⁹³ sau „concentrarea armatei române este o măsură orientată împotriva Ungariei”⁹⁴ precum și repetate desmințiri ale unor știri anterioare.

Față de evidenta relativitate a acestor svonuri, persistența stării de alarmă în cabinetele din Viena și Budapesta este explicabilă, prin conștiința lor că în acel moment poporul român parcursese deja una din etapele esențiale în realizarea idealului unității naționale. O confirmare, semnificativă prin caracterul ei lapidar, este și scrisoarea premierului Tisză adresată contelui Andrassy, la 12 iunie 1878, în care îi comunică din sursă „de incredere” că în opinia publică „este răspîdită părerea că românii le este asigurată în secret de către ruși ocuparea Transilvaniei...”⁹⁵, fapt care ar rezolva problema românească la tratativele de pace de la Berlin. Atît de puternică devenise această teamă încît suspiciunile și măsurile de supraveghere a graniței vor continua și după încheierea păcii de la Berlin⁹⁶, în ciuda faptului că aici, România nu a fost admisă ca parte beligerantă, iar delegații ei I. C. Brătianu și M. Kogălniceanu și-au expus memoriul lor numai în afara lucrărilor congresului⁹⁷, ceea ce s-a făcut pe lordul Salysbury să remarcă cu o amară ironie că „după ce s-au ascultat delegații unei națiuni care reclamă provincii străine (Grecia), să se audă și reprezentanții unei țări, care cere ținuturi ce-i aparțin”⁹⁸.

Pentru românii transilvăneni însă, simplul fapt al recunoașterii independenței României constituia în sine un mare sprijin adus luptelor de eliberare națională. Un nou curent se va face simțit în rindurile fruntașilor politici ai românilor transilvăneni manifestîndu-se pînă în incinta parlamentului budapestan. Deputații români Partenie Cosma și George Pop de Băsești vor lua cuvîntul în ședința din 25 noiembrie 1878 adresînd o aspră critică politicii maghiare căreia îi opun bazele noului stat român⁹⁹. Partenie Cosma merge pînă la a afirma că „astăzi numai principiul de naționalitate are putere de a construi și desființa state”¹⁰⁰ ca apoi, trecînd în revistă realizările României, să arate că atunci „cînd a bătut ora pentru eluptarea independenței patriei, toți românii, ca unul, au sărit înaintea redutelor inexpugnabile ale celui mai mare, cumplit, și viteaz inamic, ce e drept, însoțiți de surisul curios și compătimitor al Europei, dar în curînd s-au reîntors întîmplat în calea lor de triumf, de admirarea și stima Europei, pentru că au dovedit în mod eclatant înaintea lumii, că acolo Jos la Dunăre există un popor brav și tînăr, care-și cunoaște chemarea sa europeană, și este în stare a și-o și împlini, un popor, a cărui alianță poate fi prețioasă pentru orîșicine”¹⁰¹.

⁹³ *Idem* cadrele 1228 – 1229

⁹⁴ *Idem* cadrul 1232

⁹⁵ *Idem* cadrul 1250

⁹⁶ *Idem* cadrele 1264, 1265

⁹⁷ N. A. Dăniloae, *Cucerirea Independenței de stat a României 1877–1878*, București, 1973 p. 93

⁹⁸ C. Gane, P. P. Carp, București, 1937 vol. I p. 219

⁹⁹ Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur*, Sibiu, 1910 vol. VI pp. 672–689

¹⁰⁰ *Idem* p. 677

¹⁰¹ *Idem* p. 680

O altă problemă care a preocupat mulți ani cabinetele de la Budapesta și Viena, contribuind la teama de firească afirmare a „ideii panromâne” a fost provocată de apariția unor hărți în România și care, desigur, au ajuns și la românii din Transilvania. O corespondență diplomatică între contele Andrassy și Zwiedinek, consulul Austro-Ungariei la București, din 1 august 1877¹⁰² sesizează tipărirea unei hărți întocmite de M. Zamphirolu, care intitulată fiind „România” cuprindea și teritoriile de la Carpați pînă la Tisa¹⁰³. Un alt raport, din 15 ianuarie 1878, arată că s-a vîndut în librării o altă hartă a „noii Daco-Românii”, litografiată de M. Boer și tipărită de Treboniu Laurian, specificindu-se că harta lui Zamphirolu ar fi fost făcută după cea tipărită tot de Treboniu Laurian cu Boer în anul 1868¹⁰⁴. Problema se va complica și mai mult prin apariția unei serii de hărți scoase de generalul de brigadă August E.I. Gorjan¹⁰⁵, care la aceea dată avea grad de colonel, autor al unor lucrări istorice și geografice (între acestea cităm: Elemente de geografie, 1876, Noul metod de geografie elementară, 1885, Geografia mai multor județe, 1885—1892 și Atlas geografic, 1891). Deși Monitorul Oficial precizează la 4/16 iulie 1880 că harta Gorjan nu este autorizată de stat fiind o lucrare „privată”¹⁰⁶, incidentul se va prelungi astfel că noi rapoarte consulare vin să dea amănunte despre apariția acestor hărți la care se adaugă, în februarie 1881, harta publicată de colonelul G. Slăniceanu¹⁰⁷, precum și alte hărți scoase tot de A. E. I. Gorjan purtînd titlul de „Dacia sau România cu Țările Române vecine” și avînd în chenar stemele tuturor județelor inclusiv Transilvania, Maramureș și Bucovina¹⁰⁸.

Premierul maghiar Tiszá, referindu-se la 4.VIII.1881¹⁰⁹ la o nouă hartă Gorjan, intitulată „Dacia Modernă”¹¹⁰, o va considera o sfidare adresată Monarhiei Austro-Ungare¹¹¹. În anul 1883, ca urmare a intervenției consulului Austriei la București, Hoyos, s-au dat circulare de interzicere a acestor hărți măsura fiind însă apreciată ca inefficientă de către autorul raportului, Lachman¹¹².

Trebuie remarcat faptul că, încă din anul 1877, difuzarea acestor hărți în Transilvania a avut drept consecință luarea unor măsuri drastice din partea autorităților. Librarul român Țăranu din Oravița este arestat și deferit justiției ca trădător de patrie pentru că s-a găsit la el „harta Daciei Moderne”¹¹³. Procesul său se va termina în februarie 1878 prin achitarea sa din lipsă de probe, dar după ce fusese reținut timp de nouă luni în arest preventiv¹¹⁴.

¹⁰² Arhivele Statului București, Microfilm Austria rola 175 cadrele 290—292

¹⁰³ *Idem* cadrul 293

¹⁰⁴ *Idem* cadrele 300—302

¹⁰⁵ *Idem* cadrele 306—307

¹⁰⁶ *Idem* cadrele 308—309

¹⁰⁷ *Idem* cadrele 314—330,

¹⁰⁸ *Idem* cadrele 338—339; 359—362; 386—391

¹⁰⁹ *Idem* cadrele 365—366

¹¹⁰ *Idem* cadrele 367—368.

¹¹¹ *Idem* cadrele 365—366.

¹¹² *Idem* cadrele 410—411, 419;

¹¹³ Gazeta Transilvaniei nr. 39 din 3.VI/22.V.1877

¹¹⁴ Gazeta Transilvaniei nr. 15 din 23.II/7.III.1877

Prin răspindirea și utilizarea lor pe scară largă, mai ales în rindurile tineretului, aceste hărți și-au îndeplinit misiunea de a consemna adevărul istoric al unității naționale a românilor cuprinși între frontierele lor naturale.

Noua conjunctură creată de „conflictul oriental” și cucerirea independenței României, ale cărei consecințe s-au făcut simțite atât de puternic în viața politică a românilor transilvăneni, va determina guvernul maghiar să ia și măsuri generale îndreptate împotriva românilor și a celorlalte naționalități din Imperiu. Politica de desnaționalizare, care va caracteriza de acum înainte cabinetele maghiare de la Tiszá la Appony, va aduce legi abuzive, lovind tot mai mult în drepturile românilor transilvăneni. Reacția lor însă este promptă și viguroasă, fapt ce se poate constata încă de la conferința electorală ținută la 8/20 iulie 1878 la Sibiu în vederea adoptării atitudinii la alegerile parlamentare din acel an. Aici se adoptă din nou tactica pasivistă, activiștii urmind a se supune majorității¹¹⁵, dar într-o evidentă creștere a spiritului de colaborare și unitate de vederi. Desigur era și o consecință a dispariției din arena politică a mitropolitului Andrei Șaguna, mort în anul 1872, a cărui influență negativă alimentase disensiunile confesionale și ale politicii activiste și pasiviste, reflectată de altfel și în trecerea a numeroși activiști în rindurile pasiviștilor în această perioadă, dar era și urmarea recunoașterii dreptului la viață proprie și suveranitate, a națiunilor, bază a revendicărilor românilor transilvăneni. Fruntașii politici ai românilor din Transilvania nu vor pierde nici un prilej pentru a reafirma că de acum înainte orice înțelegere între Ungaria și noul stat independent România va depinde de tratamentul pe care îl vor avea românii din Austro-Ungaria¹¹⁶.

Pentru guvernul ungar însă devenise evident faptul că orice cedare însemna un pas făcut spre unitatea românilor și, astfel, singura cale rămasă era politica abuzivă de sfidare a oricăror principii recunoscute de întreaga Europă și impunerea cu forța a anacronismului pe care îl reprezenta Imperiul multinațional Austro-Ungar. Consecința a fost promulgarea succesivă a unor legi menite a întări aparatul represiv guvernamental și a îngrădi tot mai mult viața națională. În anul 1878 se introduce delictul de „agitație împotriva națiunii”¹¹⁷, în anul 1879 legea Trefort pentru introducerea obligatorie a limbii maghiare în învățământ¹¹⁸, iar în anul 1880 legea agrară¹¹⁹ lovind în proprietățile țărănilor, în marea lor majoritate români.

Contra acestor măsuri, românii transilvăneni, sprijinindu-se și pe situația politică pe care o dobîndise statul român, trec la reorganizarea și unificarea luptei lor politice. De la Brașov, Dr. Aurel Mureșianu, încă din articolul-program cu care își începe activitatea de redactor al Gazetei Transilvaniei în anul 1878¹²⁰, precizează ideile esențiale ale politicii românilor transilvăneni „rezultînd clar că problema unirii Transilvaniei cu România a trecut pe primul plan al vieții politice, a devenit un obiectiv central al întregului popor român

¹¹⁵ V. Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională (1848 – 1881)*, București 1974 p. 412

¹¹⁶ *Idem* p. 413

¹¹⁷ *Ibidem*

¹¹⁸ T. V. Păcățian, *Op. cit.* vol. VI pp. 843 – 845.

¹¹⁹ *Idem* pp. 856 – 907

¹²⁰ *Gazeta Transilvaniei* nr. 1 din 5/17.1.1878

de o parte și de alta a Carpaților”¹²¹. Pentru aceasta el consideră că principala problemă este organizarea vieții politice deoarece „în cei zece ani din urmă românii transilvăneni cît și cei din Ungaria au păcătuit mult contra postulatelor de strînsă solidaritate națională, ceea ce trebuie să înceteze dacă este ca să putem continua cu succes lupta politică națională”¹²². „Solidaritatea” devine pentru Dr. Aurel Mureșianu problema imediată care se pune în fața românilor transilvăneni și va forma în anul 1880 și obiectul unui ciclu de articole, publicate în *Gazeta Transilvaniei*, în care susține necesitatea unui partid unic, cu un program unitar, desfășurat sub imperativul lozincii „Organizează-te, disciplinează-te”¹²³. La conferința națională desfășurată la Sibiu, în mai 1881, se va constitui Partidul Național Român din Ardeal, Banat și Ungaria, Dr. Aurel Mureșianu fiind autorul propunerii de a se proclama solidaritatea tuturor românilor din Imperiul Austro-Ungar, primită „între aprobările generale entuziaste”¹²⁴. Cu aceasta o nouă epocă se deschidea pentru luptele de emancipare politică și națională a românilor din Imperiu, marcată de „Memorialul” întocmit de Gh. Bariț care, înscriindu-se în lungul șir de acte protestatare început în anul 1791 cu „Suplex libellus valachorum” și continuat apoi cu Declarația de pe Cîmpia Libertății de la Blaj din 3/15 mai 1848 și „Pronunciamentul” din 1868, prefața „Memorandul” din 1892. Prin „Memorialul” lui Gh. Bariț se deschide epoca în care „problema independenței românilor din Transilvania devine o problemă europeană”¹²⁵, fapt împlinit prin „Memorandul” din 1892 cu răsunătorul proces care i-a urmat și largul său ecou european.

Semnificativ pentru importanța pe care o reprezintă existența unei Români independente pentru luptele fraților de peste Carpați este faptul că o bună parte a cheltuielilor de tipărire a „Memorialului” a fost asigurată de M. Kogălniceanu¹²⁶.

Cu atît mai elocvent devine și raportul din 25 mai 1881 în care Consulul Austro-Ungariei la București, Ladislau Hoyos, acordă o deosebită importanță răsunetului avut în România de hotărîrile luate de Conferința Națională din Sibiu, reproducînd din comentariul ziarului *România liberă* pasajul: „Ne bucurăm de împrejurările în care a avut loc adunarea națională a românilor de pe cealaltă parte a Carpaților ca și de hotărîrile luate de aceștia ... Ne bucurăm pentru că acest viitor nu poate fi decît unul și același — Dacia de altădată ...”¹²⁷

Din aceste motive putem considera că independența României a fost un factor determinant — confirmat de însăși măsurile represive luate de autoritățile Austro-Ungare — principalul imbold și sprijin în declanșarea unei noi etape a luptelor politice ale românilor pentru unitate națională.

¹²¹ Mircea Băltescu, *Dr. Aurel Mureșianu și Gazeta Transilvaniei*, în „130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania,” sub redacția M. Băltescu, Brașov, 1969 p. 123.

¹²² *Gazeta Transilvaniei*, Număr jubiliar 1908, p. 123; *Gazeta Transilvaniei* nr. 52 din 14/2.VIII.1878.

¹²³ *Gazeta Transilvaniei*, Număr jubiliar 1908 p. 126

¹²⁴ *Idem* p. 124

¹²⁵ V. Netea, *Op. cit.* p. 422

¹²⁶ *Ibidem*

¹²⁷ Arhivele Statului București, Microfilme Austria, rola 19, cadrele 1182—1184.

Jan 24/97 Library

Schütteltes Lied: Wüßte ich nicht, wo
 du bist!

[illegible]

1. A. meyleket lap idev 24. Szombaton, Christasen a in.
vater szinii, hiteles magyar fordításban is ide

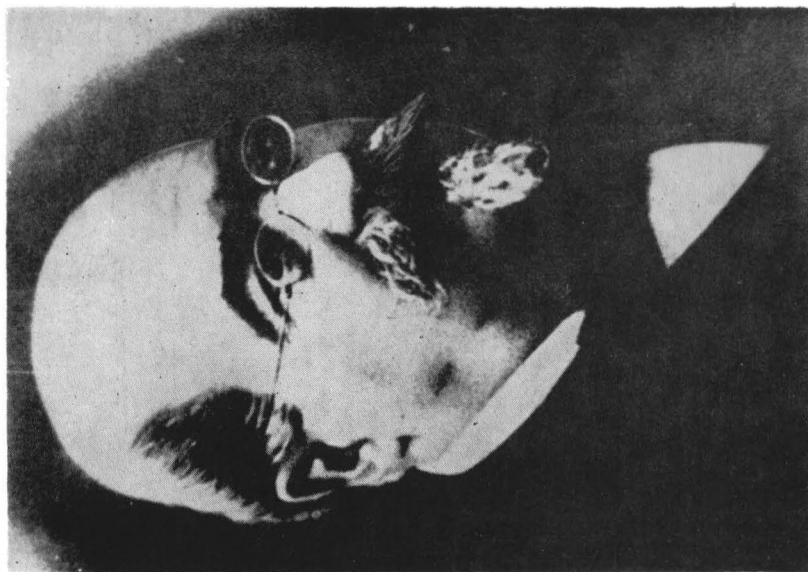
Actul de acuzare din 23 octombrie 1877, prin care Iacob Mureșianu și Gheorghe Barit sînt dați în judecată

1/11

187

Adresa de înaintare a raportului lui Lachmann.

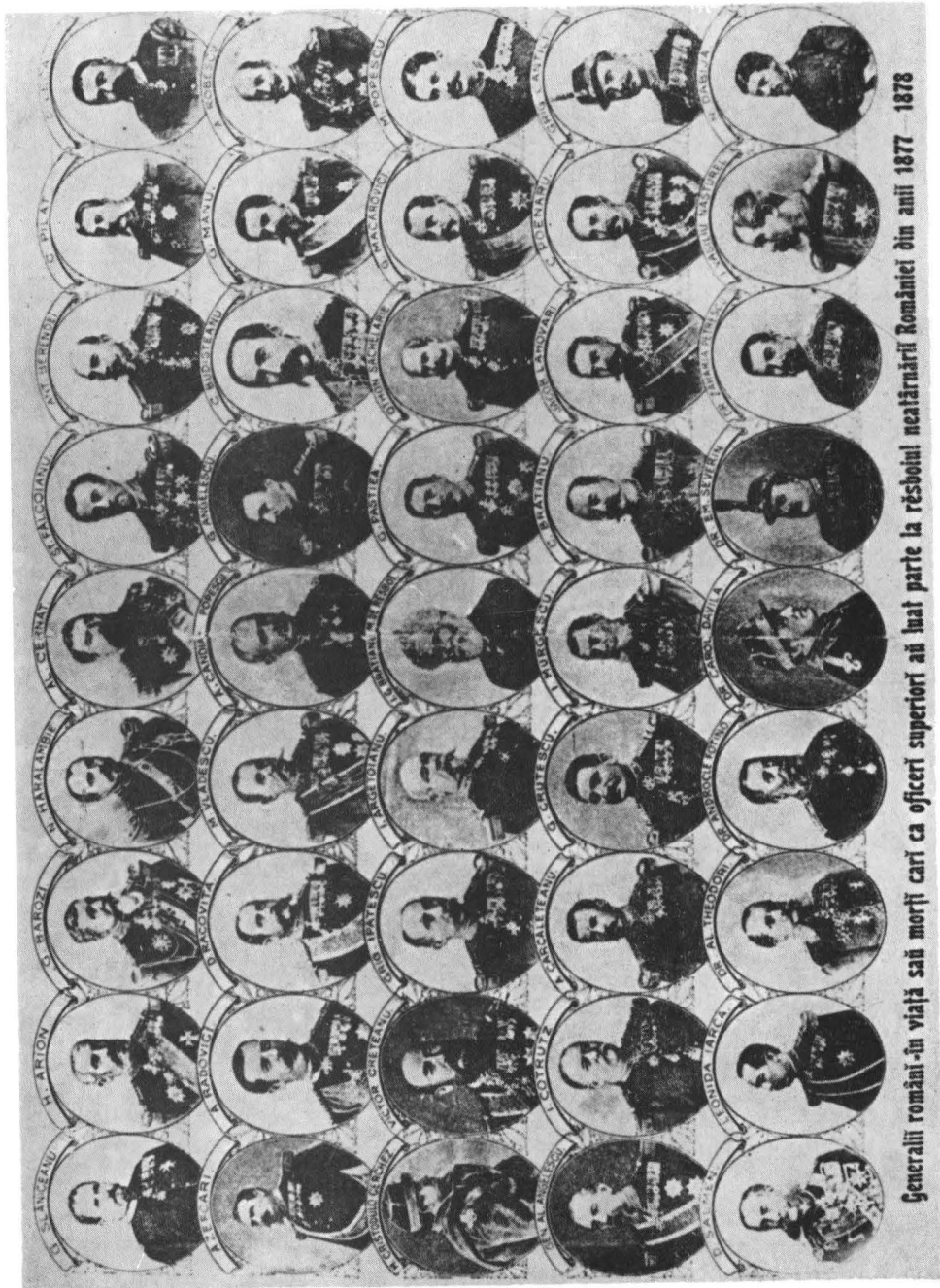
Raport al lui F. Lachmann referitor la hărțile
reprezentînd „Dacia“.

Mihail Kogălniceanu (1817—1891)

C. A. Rosetti (1816—1885)

Generali români în viață sau morți cari ca ofițeri superiori au luat parte la războiul neașteptat al României din anul 1877 1878

În paralel cu acțiunile publice organizate, patrioții români din Austro-Ungaria încep a se manifesta cu tot mai mult curaj. La 26 decembrie 1880, agentul austro-ungar F. Lacumann, asupra activității căruia vom reveni, comunică la Viena un incident petrecut la Rădăuți, unde deputatul Kossovic „a făcut o declarație oficială în limba română în loc să se folosească, cum era normal, de idiomul german” fapt în urma căruia ziarul „Neue Freie Press” se întreabă dacă se consideră „funcționar al Înălțimii sale Principelui României”. F. Lachmann relatează în continuare răspunsul ziarului „România Liberă” apreciindu-l ca reprezentativ pentru atmosfera generală de ostilitate împotriva Austro-Ungariei care domină în opinia publică română. „Din partea noastră — scrie România Liberă referindu-se la atitudinea lui Kossovic — îi aducem felicitările cele mai calde pentru atitudinea sa românească și ne vedem astfel îndreptățiți în speranța că nefericita Bucovina nu este încă pierdută pentru românism. Diferite știri pe care le primim din Bucovina ne semnalează că în sfârșit în această răpită bijuterie a vechii Moldove a apărut o regenerare românească, care ne îndreptățește la mari speranțe privind viitorul, cind va sosi momentul ca frații noștri din cealaltă parte a Moldovei să scuture jugul sub care zac acum”¹²⁸. O altă manifestație de protest în problema Bucovinei formează obiectul unui raport din 25 noiembrie 1881 trimis de Rudolf Schliek, agentul consular din Iași, consulului austro-ungar din București, Ladislau Hoyos¹²⁹. La raport este anexat un exemplar din „Curierul (Th. Balassan)” cu articolul în care sint relatate împrejurările în care s-a reluat la Iași o inițiativă mai veche, de comemorare anuală a morții domnitorului Grigore Ghica din 1 octombrie 1777, care „a fost mișelește ucis pe piața Beilicului pentru căi insufletit de amorul de țară, a protestat cu bărbăție contra trunchierii patrie, sale”¹³⁰. Este anexat, în continuare, și programul tipărit al comemorării¹³¹.

Unul dintre românii transilvăneni stabiliți la București, a cărui activitate a fost îndeaproape urmărită de reprezentantul Austro-Ungariei la București, a fost poetul și ziaristul Ion Scipio Bădescu. Răspunzînd dispoziției primite din partea cancelariei imperiale de la Viena de a cerceta existența și circulația unor cîntece „panromâne”¹³², însărcinatul cu afaceri al Austro-Ungariei la București, Von Salzberg, raportează la 13 iulie 1881 că într-adevăr acestea au apărut într-o broșură larg difuzată de ministerul cultelor, autorul lor fiind Bădescu, un transilvănean care „poate fi considerat ca unul din principalii susținători ai planurilor panromâne”¹³³. Cancelaria Imperială apreciind că „Poeziile lui S. Bădescu ... cuprind într-adevăr în cîntecele *Tricolorul Român* și *Marș regal* astfel de aluzii ce trec departe peste granița românească” și prin difuzarea lor și decorarea autorului cu medalia *Bene merenti* „s-a dat aprobarea oficială” ceea ce „este greu de acordat cu intenția de cultivare a unor bune raporturi [cu Austro-Ungaria n.n.]”, cere lui von Salzberg să protesteze oficial pe lângă autoritățile române¹³⁴. Demersul a fost întîmpinat de ministrul

¹²⁸ *Idem* cadrele 1131—1133

¹²⁹ *Idem* cadrele 1291—1295

¹³⁰ *Idem* cadrul 1296

¹³¹ *Idem* cadrele 1297—1299

¹³² *Idem* cadrele 1186—1187

¹³³ *Idem* cadrele 1193—1196

¹³⁴ *Idem* cadrele 1190—1192

de externe român cu multă „cordialitate” și promisiunea „că va cere informații” adăugînd însă că „presa fiind liberă el nu ar putea împiedica vînzarea acestor cîntece”. În continuare însă, von Salzberg își exprimă, în raportul său, părerea că „Domnul Stătescu ...și-a luat și măsurile de rigoare pentru ca amintita anchetă să stagneze și nu am avut la el impresia de a fi doritor să afle imediat rezultatele acesteia”¹³⁵. Toată această corespondență diplomatică era comunicată de cancelaria imperială și prim-ministrului maghiar Tisza¹³⁶, care la rândul său transmite informațiile sale Vienei. Într-o astfel de comunicare, Tisza spune că „... în România agitația împotriva Monarhiei Austro-Ungare, dar în special împotriva Ungariei, este în plină desfășurare și ia dimensiuni tot mai mari din zi în zi” cauza fiind speranța că la fel ca Sardinia, din care s-a născut Marea Putere Italia, și Regatul Român se va putea extinde în frontierele sale naturale¹³⁷. Ca exemplu este dat din nou un cîntec cuprinzînd „planuri de Mare Putere” și care „s-a ordonat ... să fie studiat în școli ca și în așezămintele militare.”¹³⁸, în fapt, poezia lui Ion Scipio Bădescu intitulată „Tricolorul Român”.

Asupra acestei agitații însă, rapoartele care pleacă din București spre Viena și Budapesta dezvăluie, pe lângă marea îngrijorare și teamă de ideea panromână, și existența unui grup însemnat de români transilvăneni stabiliți la București care inițiază în această perioadă numeroase acțiuni conjugate spre același scop al eliberării fraților de peste Carpați. Totodată, rezultă că Brașovul este centrul transilvănean în care se concentrau aceste acțiuni, iar rolurile importante în conducerea și execuția planurilor aparțineau de asemenea brașovenilor. O amănunțită dare de seamă, trădînd largi investigații, este trimisă Vienei de la București de Cornel Stadler la 20 iunie 1881¹³⁹, în care se spune că „propaganda românească în Transilvania și Banat este un fapt care nu mai poate fi tăgăduit. Am obținut știri care dovedesc că aceasta a trecut deja de pe tărîmul literar pe cel al agitației politice. De asemenea, nu poate exista nici un dubiu asupra sprijinului moral din partea guvernului român ...”. Enumerînd, în continuare, pe cei identificați ca „agitatori activi și sprijinitorii lor” sînt numiți: brașoveanul Bobeanu, ziarist, care ar îndeplini în cadrul acestui „partid agitator” funcția de curier secret la Sinaia, unde ar funcționa un asemenea birou; numind, în continuare, pe Partenie Cosma este evident că Stadler face o confuzie de nume — cunoscutul om politic transilvănean nefiind la București în această perioadă, iar datele atribuite lui necorespunzîndu-i — în realitate fiind vorba de o altă persoană, despre care spune „că a adus guvernului român servicii în timpul războiului ruso-turc, trebuind să deschidă la Zimnicea și Siștov cîrciumă pentru ca activitatea sa să nu bată la ochi”; apoi figurează Ion Scipio Bădescu și din nou un brașovean, Frîncu Teofil, care ar ține un magazin comercial la Predeal numai în scopul utilității sale politice; ca unul din fruntași este prezentat Manole Diamandi din Brașov, „un bărbat dotat, cu un renume bun și cu influență în rîndul românilor și sașilor ... Dușmănia sa față de Ungaria este cunoscută ... este periculos și

¹³⁵ *Idem* cadrele 1190—1192

¹³⁶ *Idem* cadrul 1218 și notele 132, 134.

¹³⁷ *Idem* cadrele 1188—1189

¹³⁸ *Ibidem*

¹³⁹ *Idem* cadrele 1222—1232

ar merita să fie supravegheat"; mai sînt menționați Ioan Slavici, a cărui „tendință este eliberarea românilor din Transilvania și Banat”, farmacistul Ciurea, care „nu face nici un secret din tendințele sale dușmănoase împotriva Austro-Ungariei” și avocatul G. Zehan, care a afirmat că deja au fost trimiși emisari către Aiud. Activitatea acestui grup este pusă în legătură cu o întrunire care a avut loc la „Laureanu, director al României Libere, o adunare de circa 40 de români transilvăneni, ... secretă, iar rezultatul nu a devenit cunoscut”. Totodată, se arată că „guvernul român, dacă nu este direct amestecat, este în cunoștință de cauză”. Raportul se încheie cu informația că „Românul”, ziarul lui C. A. Rosetti, „este trimis peste graniță cu titlul schimbat în *Unul pentru altul*”¹⁴⁰.

Argumentînd „pînă unde poate să meargă agitația românilor din Transilvania” Cornel Stadler, în raportul din 5 iulie 1881, reproduce pasagii din „foile românești bucureștene care nu se tem să provoace pe românii maghiari în mod deschis să se despartă de Ungaria”¹⁴¹. Adresîndu-se românilor transilvăneni, România liberă scrie prin pana redactorului Scheianu: „cei mai periculoși dușmani ai românilor se află în propria voastră țară și ocupă în mijlocul națiunii voastre primele locuri. Cît timp mai vreți să-i hrăniți, ca să-și bată joc de voi și să vîndă străinilor tot ceea ce vă este mai sfînt și mai scump?”, pasagiu apreciat ca o instigare la complot și conspirație. România liberă, care „este foarte citită și multe numere se duc în Transilvania”, este caracterizată de Stadler ca „o foaie roșie, cu mult mai roșie decît partidul gubernial, care este denumit cel roșu”. Raportul se încheie cu informația că „un șir de tineri au plecat ca colportori în Transilvania, pentru a împărți manifeste printre care precis și cîntecul susnumit (Tricolorul Român n.n.) și hărți daco-românești”¹⁴². Consecința acestui raport a fost dispoziția premierului Tisza de ridicare a permisiunii de difuzare a ziarului România liberă pe teritoriul Ungariei, „datorită atitudinii sale dușmănoase”¹⁴³.

La 19 iulie 1881 Stadler vine cu precizări asupra adunării secrete de la Laureanu la care s-a discutat și despre participarea celor din România la Expoziția ASTREI, proiectată la Sibiu, prilej de agitație și de manifestare a solidarității cu lupta fraților de peste Carpați¹⁴⁴.

La aceeași dată pleacă spre Viena un alt raport întocmit de F. Lachmann¹⁴⁵, în care întreaga acțiune capătă contururi mult mai precise. Aici se arată că centrul acțiunii este la Brașov, legătura principală cu Bucureștiul fiind făcută de către Diamandi Manole „protectorul ei”. Se relatează apoi că acesta a venit la București unde urma să se întâlnească cu I.C. Brătianu cu care plănuiește „... importante întreprinderi”. Lachmann aduce în continuare amănunte despre vizita pe care o face lui Diamandi Manole, „unde am întîlnit numeroși transilvăneni ce analizau o temă politică. Diamandi nu a făcut nici o rezervă și a intrat într-o verbală oglindire a stării Transilvaniei și în special a românilor de acolo, a căror apartenență la Ungaria a numit-o insuportabilă,

¹⁴⁰ *Ibidem*

¹⁴¹ *Idem* cadrele 1237 – 1243

¹⁴² *Ibidem*

¹⁴³ *Idem* cadrul 1266

¹⁴⁴ *Idem* cadrele 1250 – 1262

¹⁴⁵ *Idem* cadrele 1262 – 1264

punind în vedere, în mare măsură, ca singur mijloc de îndreptare, Revoluția.”¹⁴⁶ Presupunerea din rapoartele de pînă acum sînt confirmate și completate prin informațiile pe care Lachmann are posibilitatea de a le culege direct de la sursă. El se bucura de oarecare încredere datorită faptului că în timpul războiului din 1877–1878 fusese corespondent de presă și pentru *Gazeta Transilvaniei*, iar pe front a fost chiar autor al unor acte de bravură militară¹⁴⁷. Devotamentul pentru coroana habsburgică și adevăratul rol jucat de Lachmann la București se conturează însă clar și poate fi urmărit timp de mulți ani din corespondența diplomatică permanentă pe care o întreține. Fie că, încă de la sosirea sa în România, în calitatea oficială de corespondent de presă, avea și misiunea de a trimite Vienei informații politice, fie că această misiune se conturează ulterior, cînd reușește să-și creeze strînse legături în București și Brașov devenind un specialist al problemelor românești, Lachmann ajunge să fie apreciat de superiorii săi, care îl vor utiliza ca spion, menținîndu-l în continuare în România în cadrul redacției ziarului german *Bukarester Zeitung*. Din aceste motive, în timpul acestor evenimente ale anului 1881, guvernul din Viena îi dă lui Lachmann însărcinarea de a merge în Transilvania pentru a întocmi un raport „Despre mișcarea pentru unire a românilor”¹⁴⁸. Raportul întocmit de el în urma acestei călătorii, un adevărat turneu prin toată Transilvania, ne furnizează date prețioase în care Brașovul și Țara Birsei apar ca principal centru al mișcărilor panromâne, precum și rolul personalităților care au stat la baza acestora.

Primul drum Lachmann îl face la Brașov unde era cunoscut de Iacob Mureșianu și fiul său Dr. Aurel Mureșianu. Concluzia pe care o trage el din discuția cu Iacob Mureșianu este că acesta „încarnează spiritul de unire cu țara” dar acum, fiind bătrîn, „joacă în general rolul unui consilier și formează, prin aceasta, mai mult sau mai puțin, sufletul cunoscutelor aspirații față de care, de altfel, încă din tinerețe, el n-a rămas niciodată străin”; el aparține categoriei „acelor partizani ai României Mari, care n-au decît o singură țintă înaintea ochilor, să fie într-o zi uniți cu compatrioții lor de dincolo de munți”¹⁴⁹.

Pe Dr. Aurel Mureșianu îl caracterizează ca unul din cei mai „primejdioși” români transilvăneni care „se uită spre București”, convins că „într-o zi se va elibera națională a românilor. Activitatea dusă de Mureșeni era pusă sub urmărirea autorităților, fapt pe care îl confirmă Lachmann, care continuă: „La Mureșianu au loc dese întruniri cu oameni pentru care ordinea de azi a lucrurilor înseamnă un spin în ochi. Mi-au confirmat și comisarul de poliție Szabo, viceconsulul Lietschken, notarul șef de tribunal, Dreschler, și alții”¹⁵⁰.

Aprecierile lui Lachmann capătă o valoare deosebită, dat fiind că veneau din partea unui susținător al intereselor Imperiului Austro-Ungar, pentru conturarea prestigiului și a rolului de conducători pe care Mureșenii, Iacob

¹⁴⁶ *Ibidem* :

¹⁴⁷ Vezi: L. Popa, *Gazeta Transilvaniei oglindă ... în prezentul volum*.

¹⁴⁸ Apud, C. Neagu, Dr. D. Marinescu, R. Georgescu, *Fapte din umbră*, în curs de apariție, extrase publicate în „*Lumea*” nr. 8 din 17.11.1977 pp. 22–23.

¹⁴⁹ *Ibidem*

¹⁵⁰ *Ibidem*

și Aurel, îl ocupau în desfășurarea luptelor de emancipare politică a românilor transilvăneni. De asemenea, numeroasele informații, privind acțiuni și persoane suspecte din Țara Birsei și Brașov, sînt de natură a reliefa adevărata amploare a acestor mișcări care, de altfel, l-au determinat chiar și pe Lachmann să fie uimit de „izbitoarea” siguranță de sine a acestor români. Datele culese îl duc la concluzia că de aici pare a porni cuvîntul de ordine de a se menține contactul cu România. Sînt menționate astfel întrunirile de la localul numit „Grivița 1877”, unde se luau „hotărîri care nu sînt compatibile cu liniile ordinii, de stat”. În localitățile mărginașe Brașovului, ca Satu-lung, Cernat, Turcheș Baci, Zizin, constată că românii se organizau în secret pentru acțiuni decisive fiind în contact permanent cu țara, conducătorii lor locali fiind, potrivit informațiilor culese de Lachmann, preoții Radu Popeea, vechi revoluționar din 1848, Victor Popeea, ajutorul de învățător Gabrea și, mai ales, Alexe Verzea din Satu-lung care „ține foarte des, la locuința sa întruniri instigatoare” și care fiind „cu mult superior în ce privește șiretenia, a dejucat această măsură (perchezițiile făcute pentru găsirea armelor n.n.), iar acum, o mare provizie de arme se află, încă și azi, ascunsă în toate casele, pentru a fi scoasă cînd vor reclama circumstanțele”¹⁵¹. Este semnalată și o întrunire a românilor care a avut loc la 11 august 1881 la Crisbav lingă Brașov, unde au participat și mulți brașoveni „cunoscuți ca agenți în solda poliției române”.

Raportul mai cuprinde și date despre mișcările românilor din alte localități transilvănene ca Abrud, Cîmpeni, Zlatna, precum și liste întregi de persoane considerate de Lachmann „loiale” dar și un număr mare de „suspecți pentru legăturile cu România”.

Deosebit de semnificativă este concluzia generală pe care o trage Lachmann în urma acestui turneu: „Eu cred că nu merg prea departe cînd afirm categoric că guvernul (de la București n.n.) sprijină moral, pînă la un anumit grad — probabil și material — mișcarea care devine, treptat, din ce în ce mai pronunțată; căci Rosetti, cel mai înverșunat și șiret dușman al monarhiei, are legături foarte strînse cu Laurean și cu alți fruntași ai mișcării pentru unire cu România”¹⁵². De reținut este și informația privind marea simpatie pe care el o constată între sași pentru cauza română. Aceștia sînt prezentați în raportul său ca potrivnici Imperiului Austro-Ungar, poziția lor fiind ostilă atît Ungariei cit și Austriei ceea ce, pentru Lachmann, constituie o „lipsă de sentimente patriotice” cu tonul de neînțeles¹⁵³.

Amploarea investigației lui Lachmann, documentarea temeinică precum și evidentă sa grijă pentru obiectivitate, fac ca acest raport să capete o valoare deosebită în aprecierea rolului determinant al cuceririi independenței României pentru luptele politice ale românilor transilvăneni și cauza unirii tuturor românilor.

Problema transporturilor clandestine de arme din România, destinate românilor transilvăneni, era semnalată deja cancelariilor din Viena și Budapesta în mai multe rapoarte consulare din acel an. La 20 iulie 1881, Cornel Stadler anunță că „60 de lăzi cu puști militare, care s-au aflat cîndva în folosința ar-

¹⁵¹ *Ibidem*, vezi și notele 60 și 61

¹⁵² *Ibidem*

¹⁵³ *Ibidem*

matei române, au fost încărcate aici (București n.n.) pe tren pentru a fi duse pînă la stația Comarnic pe linia Ploești-Predeal, și de aici cu căruțele ocolind serviciile vamale regale maghiare să fie trecute peste graniță în Transilvania¹⁵⁴. Tot aici semnaleză și o „adunare la ministrul Rosetti, la care au participat Manole Diamandi din Brașov și falsul comerciant Frincu din Predeal”, considerată de Stadler ca fiind de natură politică importantă¹⁵⁵. Guvernul maghiar este imediat sesizat¹⁵⁶ și va lua măsuri de întărirea pazei la graniță¹⁵⁷.

Citeva rapoarte consulare din același an transmit informații furnizate de un anume Louis Vandory, față de care însă se păstrează o rezervă „ca din sursă nu tocmai sigură”¹⁵⁸. Într-adevăr, *Gazeta Transilvaniei* semnalase încă din anul 1877 activitatea lui Vandory, care atunci primise oficial din partea guvernului maghiar postul de redactor al ziarului politic „Bukaresti hirado”. Ziarul este condus în spirit de ostilitate față de români și redactorul Vandory este nevoit, la izbucnirea războiului, să fugă la Rusciuk, de unde va trimite ziarelor clujene articole de calomniere a românilor, dezmințite public de colonia maghiară de la București¹⁵⁹.

Această atitudine explică rezerva autorităților austro-ungare care operează o selecție și verificare a acestor informații. Astfel este de reținut raportul înaintat de reprezentantul Austro-Ungariei la București, Ladislau Hoyos, în 7 decembrie 1881, în care se comunică știrea că într-o tipografie din București s-au tipărit circa 50.000 exemplare ale unei proclamații către populația românească și săsească din Transilvania și Banat în care românii și sașii sînt îndemnați la revoluție și alipire la România. „Proclamația — se spune în continuare — nu poartă nici o semnătură, dar ar urma să o capete pe cea a regelui Carol cînd va sosi vremea potrivită”¹⁶⁰.

Puternicul elan care a însoțit aceste acțiuni se va vedea însă frînat de schimbările care survin în politica externă a României. În contra voinței maselor românești, regele Carol va urmări stringerea legăturilor cu Puterile Centrale, Germania și Austro-Ungaria. Opinia publică și presa românească se pronunță categoric împotriva acestor tendințe, critici vehemente făcîndu-și loc în coloanele unor ziare, ceea ce va determina, bineînțeles, și reacția Vienei și Budapestei. Difuzarea în Imperiu a ziarului „Războiul” este interzisă de Cancelaria Imperială de la Viena¹⁶¹ pentru un articol în care se face o aspră critică discursului ținut de regele Carol I la primirea Arhiducelui Eugen, care aducea laude Austro-Ungariei și atitudinii ei față de România. Ziarul conchide că „regele Carol I nu mai este în concordanță cu sentimentele și interesele poporului român. Regele Carol uită că România este o parte a confederației naturale la Dunăre și în Balcani și el uită că, atîta timp cît suspină atîtea

¹⁵⁴ Arhivele Statului București, Microfilme Austria, Rola 19, cadrele 1245—1248

¹⁵⁵ *Ibidem*

¹⁵⁶ *Idem* cadrul 1244

¹⁵⁷ *Idem* cadrul 1260

¹⁵⁸ *Idem* cadrele 1219—1220

¹⁵⁹ *Gazeta Transilvaniei* nr. 45 din 24/12.VI.1877

¹⁶⁰ Arhivele Statului București, Microfilme Austria, Rola 19, cadrele 1306—1307, 1304—

1305,

¹⁶¹ *Idem* cadrele 1283—1285

milioane de români sub jugul Austro-Ungariei, este imposibilă o împăcare a intereselor între noi și tiranii fraților noștri”¹⁶².

Încă din anul 1870, Vincențiu Babeș scria în *Albina*: „așteptăm ca România să devină un soare, ale cărui raze să încălzească și să lumineze pe toți românii din țările vecine”¹⁶³. Datorită cuceririi Independenței României, în anul 1884 *Tribuna* din Sibiu putea scrie că „soarele românilor răsare la București”. Ultimul act al luptelor pentru unitatea națională începuse și nu mai putea fi oprit, indiferent de politica guvernanților. De altfel, românii învățaseră bine că armele lor sînt multiple și una din ele, spiritualitatea română, deja mai de mult reușise să desființeze granițele politice. Asociațiile culturale ale românilor transilvăneni — cum bine remarcase și Lachmann în raportul din anul 1881 mai suscitată — acopereau și o intensă activitate politică; dorința legitimă de a da un ajutor efectiv fraților de peste Carpați a dus, în toamna anului 1890, la ideea înființării în București a unei asociații care să sprijine lupta politică a românilor din Monarhie. Astfel, ia ființă „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor” (prescurtat *Liga Culturală*) a cărei rapidă ascensiune și intensă activitate se inscrie ca o contribuție directă la desăvîrșirea statului național unitar român.

Între multiplele legături ale Ligii Culturale cu românii din Austro-Ungaria semnalăm aici o scrisoare a vechiului erou din Războiul de Independență și corespondent al *Gazetei Transilvaniei*, Moise Groza. La 22 decembrie 1890 el se adresează cumnatului său, Dr. Aurel Mureșianu, la Brașov, rîndurile sale trădînd entuziasmul față de inițiativa studenților bucureșteni pentru înființarea Ligii Culturale. Dar, fapt important, Moise Groza transmite și informația confidențială că guvernul român a luat în discuție posibilitățile de a sprijini lupta românilor din Monarhie. În urma acestor discuții, i s-a cerut lui Moise Groza „un memoriu sau o schiță de proiect” cum ar trebui organizate „mijloacele de orice natură ce ar trebui să le dea guvernul pe sub mînă”. La rîndul său, Moise Groza se adresează Dr. Aurel Mureșianu, ca unul care știe „mai bine Unde și Cum trebuie ajutată cauza românilor de dincolo ... Trebuie să profităm de ocazia rară ce o avem să organizăm o luptă temeinică și serioasă. Organizația este prima condițiune de existență și de acțiune”¹⁶⁴.

Convingerea fermă a datoriei sale patriotice și a imperativului acestor acțiuni organizate, îl vor determina pe Moise Groza să inițieze, în anul 1909, o nouă asociație, „Cercul românilor de peste munți” despre care îl informează la 23 martie 1909 pe Dr. Aurel Mureșianu cerîndu-i părerea¹⁶⁵.

Comitetul format în București, sub președinția lui Moise Groza și în care relevăm prezența cunoscutului filolog prof. Simion Mindrescu și a istoricului Popa Lisseanu, secretarul cercului¹⁶⁶, lansează primul său apel pentru înscriere, comunicat de asemenea Dr. Aurel Mureșianu. În acest apel se spune că „în timpul din urmă, situațiunea românilor de peste munți înrăutățindu-se din ce în ce mai mult, din cauza legilor pe care guvernele ungurești le-a adus de astă dată pe față și fără nici o tănuire ca să maghiarizeze tot ce nu este ungar,

¹⁶² Apud Sextil Pușcariu. *Op. cit.* p. 219

¹⁶³ *Ibidem*

¹⁶⁴ Arhiva Mureșenilor nr. 3753

¹⁶⁵ Arhiva Mureșenilor nr. 1571

¹⁶⁶ *Ibidem*

ne-a făcut pe noi, o seamă de români de peste Carpați, stabiliți în Regat, să ne gândim la mijloacele mai eficace spre a veni în ajutorul fraților rămași pe la vetrele părintești. ... Oricărui român trebuie să-i stea la inimă dezvoltarea și propășirea culturii naționale de pretutindeni, dar în prima linie, nouă, celor de peste munți, ne incumbă datoria de a nu lăsa să fie călcată în picioare, din partea asupritorilor noștri, cultura românească ... Din cercul nostru este exclusă orice politică de partid, în el se face numai politică națională. Scopul cercului este precizat astfel: a) de a dezvolta legăturile de solidaritate între membrii cercului, b) de a întreține legături mai strânse cu românii de dincolo de munți, c) de a forma un centru pentru sprijinirea mișcărilor naționale, în final indicându-se ca sediu al cercului locuința secretarului, Popa Lisseanu, din str. Plevnei nr. 50 ¹⁶⁷.

* * *

Avântul luat de românii transilvăneni în luptele de eliberare națională, în urma cuceririi independenței de stat a României, vine să confirme importanța acestui eveniment, punct de plecare în ultima etapă a reconstituirii unității românești. Abundența și diversitatea acțiunilor declanșate de acest eveniment, din care am prezentat câteva aspecte, se încheagă într-un proces unitar care o dată mai mult a dovedit că „soarta întregului neam românesc este una și nedespărțită. Războiul independenței, prin voința și fapta românilor ardeleni, prin contribuția lor, poate deci să fie considerat ca întiiul război de întregire al tuturor Românilor” ¹⁶⁸.

Tributul de singe adus de voluntarii ardeleni la Grivița, Rahova, Smîrdan se contopește cu cel al voluntarilor ardeleni de la Mărășești, Mărăști, Oituz tot astfel cum manifestele Gazetei Transilvaniei din Brașov pentru cauza independenței se continuă în istoricul act al Unirii de la Alba-Iulia — 1 decembrie 1918.

¹⁶⁷ Arhiva Mureșenilor nr. 1572

¹⁶⁸ Valeriu L. Bologa, *Op. cit.* p. 20.